

Федюк Л.В. Содержание права юридического лица на деловую репутацию

Данная статья посвящена исследованию содержания права на деловую репутацию юридического лица. В ней доказывается, что к содержанию этого права входят правомочия по владению, пользованию и распоряжению деловой репутацией.

Ключевые слова: личные неимущественные права, право на деловую репутацию.

Fedyuk L.V. The content of the right of entity to business reputation

The article focuses on the study of the content of the right to business reputation entity. It argues that the content of this right includes the competence to eligibility for possession, use and disposal of business reputation.

Key words: personal non property rights, the right to business reputation.

Яворська О.С.

ПЕРЕДАННЯ ВІДСТУПНОГО ЯК ПІДСТАВА ПРИПИНЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

УДК 347.133.74

Передача відступного уперше виділено у ст. 600 Цивільного кодексу України (далі ЦКУ) [1] як самостійну підставу припинення зобов'язання. На підставі аналізу наукових поглядів на природу відступного, висловлених у працях Т. Боднар, О. Міхно, О. Первомайського, Я. Зейкан, А. Коструби [2] та ін., судової практики висловлені власні міркування щодо сутності відступного та його співвідношення зі схожими правовими поняттями у цивільному праві України.

Зі змісту норм ст. 600 ЦКУ випливає: 1) передача відступного вчиняється за згодою сторін основного зобов'язання; 2) предметом відступного можуть бути гроші чи інше майно; 3) розмір, строки та порядок передавання відступного встановлюється сторонами. Практика застосування відступного породжують низку теоретико-прикладних проблем, що вимагають належного обґрунтування. Насамперед, йдеться про можливість застосування такої підстави припинення зобов'язання залежно від його виду та сутності. Специфіка окремих договірних зобов'язань засвідчує необ-

хідність чіткішої законодавчої регламентації передання відступного. Зокрема, у договорах постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу, контрактації сільськогосподарської продукції, договорах поставки для задоволення пріоритетних державних потреб, на державне замовлення, урахувуючи їх правову спрямованість, особливий суб'єктний склад, правовий режим об'єктів передання відступного мало б допускатися за певних умов, оскільки таке може вплинути на інтереси третіх осіб, позначитися на поповненні державних матеріальних запасів, фондів, страхових резервів тощо, дестабілізувати відносини у тих чи інших сегментах ринку. Видається доцільним встановлення прямих заборон чи особливих умов на передання відступного у спеціальних нормативних актах чи нормах ЦКУ, що регламентують окремі види зобов'язань, а у ст. 600 ЦКУ обмежитися загальною вказівкою: зобов'язання припиняється за згодою сторін внаслідок передання боржником кредиторіві відступного (грошей, іншого майна тощо), **крім випадків, встановлених законом.**

Передача відступного може ініціювати як боржник, так і кредитор. Відповідно сторонами правочину про передачу відступного можуть бути кредитор та боржник за основним зобов'язанням. При укладенні договору на користь третьої особи (ст. 636 ЦКУ) у разі наміру сторін основного зобов'язання припинити його передачею відступного потрібно урахувувати інтереси третьої особи. Виконання такого договору може вимагати як особа, яка уклала договір, так і третя особа, на користь якої укладено договір, якщо інше не встановлено договором або законом чи не впливає із суті договору. З моменту вираження третьою особою наміру скористатися своїм правом сторони не можуть розірвати або змінити договір без згоди третьої особи, якщо інше не встановлено договором або законом (ч. 3 ст. 636 ЦКУ). Оскільки передача відступного фактично змінює предмет, строки та порядок виконання основного зобов'язання, то кредитор і боржник не можуть домовитися про нього без згоди третьої особи.

Умова про передачу відступного може фіксуватися у тексті основного договору, з якого виникло відповідне договірне зо-

бов'язання чи оформлятися окремим документом. Правочин про відступне має вчинятися з дотриманням правил про форму правочинів. Договір про відступне є укладеним з моменту досягнення сторонами домовленості з усіх істотних умов. Такими умовами, зокрема, будуть умови: 1) про предмет відступного. У якості відступного можуть передаватися гроші з урахуванням правового режиму іноземної валюти; речі з урахуванням їх оборотоздатності (ст. 178 ЦКУ та спеціальні нормативні акти, якими встановлюються спеціальні вимоги та заборони щодо окремих об'єктів цивільного обороту); майнові права з урахуванням можливості їх відчуження, зокрема, положень ч. 2, 3 ст. 656 ЦКУ; 2) оцінка відступного. Як впливає зі змісту ст. 600 ЦКУ розмір відступного у співвідношенні з основним зобов'язанням визначається за домовленістю сторін. Передання відступного у більшому чи меншому розмірі щодо суми основного зобов'язання веде до його припинення, тому сторони мають усвідомлювати цей факт при визначенні розміру відступного; 3) порядок передання відступного залежно від предмета. Якщо як відступне передаються гроші, то фактичне вручення готівкових коштів чи їх зарахування на рахунок є моментом передання відступного. У разі передання майна як відступного слід ураховувати правила про момент набуття права власності за договором (ст. 334 ЦКУ). До набуття права власності на майно, що передається як відступне, не можна вважати, що основне зобов'язання припинилося. Якщо як відступне передається нерухоме майно, то право власності на нього виникає з моменту державної реєстрації права відповідно до Закону «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» [3]. Відповідно моментом припинення основного зобов'язання буде момент державної реєстрації права на таке майно; 4) строки передання відступного. Т. Боднар вважає, що строк передання відступного може встановлюватися тільки до настання строку виконання основного зобов'язання та порядок передання відступного не може включати у будь-якій формі дії боржника по переданню всього або частини відступного після настання строку виконання основного зобов'язання [4, с. 120]. Видається, що

така позиція не узгоджується з договірним характером умови про відступне. Тому строки його передання на розсуд сторін можуть встановлюватися безвідносно до строків виконання основного зобов'язання. У тих випадках, коли строк виконання основного зобов'язання наступив і для кредитора є очевидним, що воно не буде виконаним, то не має підстав для виключення домовленості про передання відступного. Застосовувати цивільно-правові засоби відповідальності чи ініціювати домовленість про передання відступного – право кредитора; 5) підтвердження передання відступного як оформлення розписки про одержання відступного, передання правопідтверджуючих документів на майно, передання відповідних документів, що забезпечують здійснення права, у разі якщо предметом відступного є право вимоги тощо.

Передання відступного є багатогранним юридичним фактом: 1) насамперед як підстава припинення основного зобов'язання; 2) передання відступного звільняє боржника від обов'язку виконання зобов'язання в натурі (ч. 2 ст. 622 ЦКУ); 3) припиняє право власності боржника (правоприпиняючий факт) і веде до набуття права власності на предмет відступного у кредитора (правовстановлюючий факт). У разі передання права як відступного воно припиняється у боржника і виникає у кредитора. Оскільки договори, спрямовані на передання права власності на нерухоме майно підлягають нотаріальному посвідченню, то у разі передання нерухомості як відступного, такий договір мав би теж посвідчуватися нотаріально. Також необхідними є відповідні зміни до законодавства, яке регламентує реєстрацію прав на нерухоме майно, що передається на підставі договору про відступне.

У разі невиконання обов'язків з передання відступного настають наслідки, встановлені на випадок невиконання чи неналежного виконання основного зобов'язання. У разі непередання відступного до боржника застосовуються цивільно-правові санкції, що передбачені за невиконання основного зобов'язання. Зокрема, нарахування штрафів, пені за прострочення повинно здійснюватися від суми (вартості) основного зобов'язання, а не суми (вартості) відступного. Тому кредитор може звернутися за

захистом порушених прав відповідно до суті та умов основного зобов'язання, а не зобов'язання з передання відступного. Хоча у договорі про передання відступного сторони можуть зазначити власні особливі умови, що і підлягатимуть застосуванню у разі виникнення спору. Оскільки відступне передається взамін невиконаному, то у разі його непередання має виконуватися основне зобов'язання.

Одним з районних судів м. Києва розглядалася справа за позовом гр. «Х» до ПрАТ «У» про стягнення заборгованості та неустойки [5]. У судовому засіданні встановлено, що відповідно до договору страхування відповідальності власників наземних транспортних засобів та на підставі страхового акту страховиком (відповідачем у справі) було прийняте рішення про виплату потерпілій (позивачці) відшкодування у розмірі 48481 грн. Між позивачкою та відповідачем було укладено договір про припинення зобов'язання переданням відступного у сумі 40000 грн. згідно з графіком та зазначенням кінцевого строку остаточної виплати. Відповідач не здійснив жодних виплат на користь позивачки, тому вона звернулася до суду з відповідними позовними вимогами. Рішенням суду з відповідача стягнуто суму страхового відшкодування та пеню за прострочення виконання грошового зобов'язання. У мотивувальній частині судового рішення не надано оцінки домовленості про відступне. А законність договору, за яким встановлювалася умова про передання відступного взамін виплати страхового відшкодування, викликає сумнів. На перший погляд видається, що сторони взаємно домовившись про передання відступного і припинення таким чином зобов'язання про виплату страхового відшкодування, діяли, опираючись на принцип свободи договору, норми ст. 600 ЦКУ. Але така взаємна домовленість, мотиви досягнення якої залишились поза межами судового дослідження, порушує права потерпілої. Погодившись на передання відступного, вона відмовилась від більшої суми відшкодування, яка належала їй цілком законно і яку, зрештою, суд своїм рішенням і стягнув з відповідача. Видається, що у грошових зобов'язаннях, що виникають з договору чи з інших юридичних

фактів (заподіяння шкоди, наприклад) не може йтися про передавання відступного грошима меншої чи більшої суми. У будь-якому разі передання відступного не може погіршувати становище кредитора (потерпілої сторони у деліктному зобов'язанні). Суд цілком вірно постановив рішення про стягнення суми страхового відшкодування, а не суми, зазначеної як відступне.

Іншим судовим рішенням одного з районних судів Полтавської обл. [6] було задоволено позовні вимоги про визнання права власності на будівлю за таких обставин. Між особою «N» та ТЗОВ «К» укладено договір позики у розмірі 700000 доларів США, що еквівалентно 5600000 грн., що підтверджується розпискою від 15 лютого 2012 року. У зазначений строк (до 29 лютого 2012 р.) сума боргу не була повернута і позивач (гр. «N») звернувся до суду про стягнення заборгованості. До початку слухання справи по суті було змінено предмет позову, а саме, позивач просив визнати за ним право власності на будівлю, що належить на праві власності відповідачу. Позивач зазначив, що вже після настання терміну повернення позики, а саме 20 березня 2012 р., між ним та відповідачем було укладено договір про припинення зобов'язання переданням відступного. За умовами цього договору відповідач за домовленістю з позивачем змінив первісний предмет виконання зобов'язання щодо повернення позичених коштів іншим предметом – будівлею. Згідно акта прийому-передачі позивач прийняв від відповідача у власність вказану будівлю. Договором передбачено, що його виконання сторонами означає, що зобов'язання за розпискою від 15 лютого 2012 року про позику грошових коштів в розмірі 5600000 грн. вважається припиненим. За таких обставин позивач просить визнати в судовому порядку за ним право власності на будівлю. Ураховуючи обставини справи, а також той факт, що сторонами укладено договір про передання відступного в рахунок існуючого боргу, і відступне прийняте кредитором, суд дійшов висновку про законність та обґрунтованість позовних вимог і задовольнив їх повністю. Видається, що за таких обставин сторони повністю скористалися свободою договору у найповнішому виразі та диспозитивними засадами ст. 600 ЦКУ. Лише для

не юриста залишаються сумніви щодо законності таких оборудок. Разом з тим за відсутності норм про форму договору про відступне практика окреслює і не зовсім добросовісні можливості застосування відступного як підстави набуття права власності на майно.

Передання відступного зовнішньо подібне з іншими правовими конструкціями.

Відступне і договір міни (ст. 715 ЦКУ). Зовнішньо передання відступного подібне до товарообмінних договорів, за якими кожна зі сторін зобов'язується передати другій стороні у власність один товар в обмін на інший. Але, якщо у договорах міни умова про предмет, ціну, строки, порядок передання товарів є договірними домовленостями, без досягнення згоди з яких договір є неукладеним, то умова про відступне є додатковою домовленістю на випадок невиконання основного зобов'язання. При неспівмірному обміні товарів може бути встановлена доплата за товар більшої вартості. Ураховуючи диспозитивний характер ст. 600 ЦКУ, не виключена можливість часткового виконання основного зобов'язання з переданням відступного взамін частково невиконаному. Як взаємне передання у власність товарів на виконання договору міни веде до припинення договірного зобов'язання, так і передання відступного припиняє відповідне зобов'язання. Але, якщо за договором міни взаємне передання товарів у власність спрямоване на виконання основного зобов'язання, то передання відступного спрямоване на його припинення без виконання основного.

Відступне і зустрічне виконання зобов'язання (ст. 538 ЦКУ). Зустрічне виконання зобов'язання є виконанням свого обов'язку однією зі сторін з одночасним виконанням другою стороною свого обов'язку. Зустрічне виконання зобов'язання передбачає попарну зміну ролей: «кредитор – боржник», «боржник – кредитор». Передання відступного боржником не обумовлене вчиненням будь-якого обов'язку кредитором. Правові наслідки невиконання однією зі сторін у зобов'язанні свого обов'язку визначені у ч. ч. 2, 3 ст. 538 ЦКУ і полягають у тому, що у разі

невиконання однією зі сторін свого обов'язку або за наявності очевидних підстав вважати, що вона не виконає свого обов'язку у встановлений строк або виконає його у неповному обсязі, друга сторона має право зупинити виконання свого обов'язку, відмовитися від його виконання частково або у повному обсязі. Якщо зустрічне виконання обов'язку здійснено однією зі сторін, незважаючи на невиконання другою стороною свого обов'язку, друга сторона повинна виконати свій обов'язок. Передання ж відступного як одностороння дія боржника і його прийняття кредитором веде до припинення основного зобов'язання.

Відступне і альтернативне зобов'язання (ст. 539 ЦКУ). Зовнішня подібність порівнювальних понять полягає у тому, що і відступне і альтернативне зобов'язання можуть встановлюватися у тексті договору, з якого виникає основне зобов'язання. Як передання відступного, так і вчинення боржником однієї з двох або кількох дій у альтернативному зобов'язанні веде до його припинення. Якщо ж відступне передається взаємно невиконаному обов'язку (обов'язків) за основним зобов'язанням, то у альтернативному зобов'язанні боржник зобов'язаний вчинити одну з двох або кількох дій. Причому право вибору предмета зобов'язання належить боржнику, якщо інше не встановлено договором, актами цивільного законодавства, не впливає із суті зобов'язання або звичаїв ділового обороту.

Відступне і новація зобов'язання (ч.ч. 2, 3, 4 ст. 604 ЦКУ). Передання відступного є відмінним і від новації зобов'язання, оскільки має наслідком припинення зобов'язання, тоді як при новації проходить зміна зобов'язання. Між тими ж сторонами за їхньою взаємною домовленістю замість первісного зобов'язання встановлюється нове. Договір про відступне не встановлює нового зобов'язання.

Відступне і неустойка (ст.ст. 549-552 ЦКУ). Між ним є низка істотних відмінностей. 1) передання відступного має наслідком припинення основного зобов'язання, тоді як встановлення неустойки веде до виникнення додаткового забезпечувального правовідношення, що покликане встановити додаткові гарантії

захисту інтересів кредитора у разі невиконання чи неналежного виконання основного зобов'язання. 2) розмір, порядок та строки передання відступного встановлюються сторонами, тоді як неустойка може встановлюватися як законом, так і сторонами у договорі. 3) форма домовленості про відступне не визначена. Форма ж правочину про неустойку визначається імперативними нормами ст. 547 ЦКУ як проста письмова, недотримання якої має наслідком нікчемність правочину. 4) передання відступного припиняє зобов'язання. Сплата ж неустойки, за загальним правилом, не звільняє боржника від виконання зобов'язання в натурі (ч. 1 ст. 622 ЦКУ). 5) передання відступного може здійснюватися у будь-якій формі за домовленістю сторін, неустойка стягується у формі штрафу або пені. 6) неустойка стягується у разі невиконання чи неналежного виконання основного зобов'язання, тоді як відступне передається взамін виконання основного зобов'язання. Отже, сплата неустойки та передання відступного є різними юридичними фактами, що мають і різні правові наслідки.

Відступне і завдаток (ст.ст. 570, 571 ЦКУ). 1) передання відступного припиняє основне зобов'язання, передання завдатку спрямоване на забезпечення виконання основного зобов'язання і породжує додаткове (акцесорне) зобов'язання; 2) предметом відступного можуть бути гроші, майно, так і предметом завдатку є грошова сума або рухоме майно (нерухоме майно не може передаватися як завдаток); 3) форма домовленості про відступнене визначена. Форма ж правочину про завдаток визначається імперативними нормами ст. 547 ЦКУ як проста письмова, недотримання якої має наслідком нікчемність правочину; 4) відступне передається взамін невиконаному, тоді як завдаток видається боржником кредиторів у рахунок належних з нього за договором платежів, на підтвердження зобов'язання і на забезпечення його виконання. Фактично відступне у жодному разі не може передаватися до початку виконання за основним зобов'язанням. 5) відмінними є і правові наслідки порушення або припинення основного зобов'язання, у якому встановлене відступне та завдаток. Передання відступного звільняє боржника від обов'язку виконання зобов'язан-

ня в натурі, тоді як при порушенні зобов'язання, забезпеченого завдатком, з вини боржника, завдаток залишається у кредитора.

Відступне і застава. 1) встановлення та передання відступного спрямоване на припинення зобов'язання, тоді як застава є способом забезпечення його виконання. Застава як і інші види забезпечення виконання зобов'язань породжує акцесорне зобов'язання; 2) як предметом застави, так і предметом відступного може бути будь-яке майно. Але, якщо предмет відступного визначається домовленістю сторін, то предмет застави чіткіше визначений у законодавстві (ст. 576 ЦКУ, відповідні положення Законів України «Про заставу», «Про іпотеку»); 3) форма договору про заставу чітко визначена чк проста письмова за загальним правилом та письмова з нотаріальним посвідченням, якщо предметом застави є нерухома річ. Форма ж домовленості про відступне не визначена; 4) законодавчо урегульована процедура звернення стягнення на предмет застави у разі невиконання чи неналежного виконання основного зобов'язання, тоді як порядок, способи та строки передання відступного встановлюються за домовленістю сторін

Лаконічність законодавчої регламентації передання відступного надає сторонам повну свободу у визначенні предмета передання, умов, строків його проведення. З часом договірна практика зумовить необхідність чіткішого урегулювання передання відступного. Уже зараз очевидною є потреба у законодавчому встановленні випадків недопустимості, особливих умов, форми передання відступного з урахуванням виду, змісту зобов'язання, специфічного суб'єктного складу, предмету, наслідків припинення для третіх осіб тощо.

1. *Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.*
2. *Міхно О. Відступне як підстава припинення договору за новим Цивільним кодексом України / О. Міхно // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 6. – С. 45-47; Первомайський О. Застосування інституту припинення зобов'язань у нотаріальній практиці / О. Первомайський // Мала енциклопедія нотаріуса. – 2006. – № 1 (25). – С. 32-34; Зейкан Я. Припинення зобов'язань переданням відступного / Я. Зейкан // Адвокат. – 2005. – № 1. – С. 30; Коструба А. До*

питання про особливості механізму припинення зобов'язань в силу правоприпиняючого юридичного факту – передача відступного / А. Коструба // Альманах права. – К. : 2012. – Випуск № 3.

3. *Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : Закон України від 11 лютого 2010 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 19. – Ст. 623.*
4. *Боднар Т. В. Виконання договірних зобов'язань у цивільному праві : [монографія] / Боднар Т. В. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 272 с.*
5. *Справа № 2-4389/11. Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.*
6. *Справа № 1615/1324/2012. Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.*

Яворська О.С. Передача відступного як підстава припинення цивільного зобов'язання

Автор аналізує теоретико-прикладні проблеми передачі відступного як підстави припинення цивільного зобов'язання. Проведено порівняльну характеристику відступного та неустойки, завдатку, застави, альтернативного зобов'язання, новачії.

Ключові слова: відступне, припинення зобов'язання, неустойка, завдаток, альтернативне зобов'язання.

Яворская А.С. Передача отступного как основание прекращения обязательства

Автор анализирует теоретико-прикладные проблемы передачи отступного как основания прекращения гражданского обязательства. Наводится сравнительная характеристика отступного и неустойки, задатка, залога, альтернативного обязательства, новации.

Ключевые слова: отступное, прекращение обязательства, неустойка, задаток, альтернативное обязательство.

Yavorska O. S. Giving money or other estate as a ground for termination of obligation

The article deals with issues of giving money or other estate as a ground for termination of civil obligation. There were made comparative analysis between giving money or other estate and forfeit, deposit, mortgage, alternative obligation, novation.

Key words: compensation, termination of obligation, penalty, earnest, alternative obligation.